סדר מעשה עבודת יוה"כ מעכב

• דף ס •

הרב אבישי נתן מייטליס שליט"א

במשנה ביומא פ"ה מ"ז איתא: 'כל מעשה יום הכפורים האמור על הסדר, אם הקדים מעשה לחברו לא עשה כלום. הקדים דם השעיר לדם הפר, יחזור ויזה מדם השעיר לאחר דם הפר. ואם עד שלא גמר את המתנות שבפנים נשפך הדם, יביא דם אחר ויחזור ויזה בתחלה בפנים. וכן בהיכל וכן במזבח הזהב שכולן כפרה בפני עצמן. רבי אלעזר ורבי שמעון אומרים ממקום שפסק משם הוא מתחיל'.

הגמ' מבארת שלמדו מהנאמר 'חוקה' בפסוק ויקרא טז, לד: 'והיתה זאת לכם לחקת עולם, לכפר על בני ישראל מכל חטאתם אחת בשנה', שהעבודות מעכבות.

הגמ' ביומא בדף ס. הביאה מחלוקת תנאים בברייתא בביאור איזה סדר מעכב: 'תנו רבנן, כל מעשה יום הכפורים האמור על הסדר, אם הקדים מעשה לחבירו לא עשה כלום. אמר רבי יהודה, אימתי בדברים הנעשין בבגדי לבן מבפנים, אבל דברים הנעשין בבגדי לבן מבחוץ, אם הקדים מעשה לחבירו מה שעשה עשוי. רבי נחמיה אומר, במה דברים אמורים בדברים הנעשים בבגדי לבן בין מבפנים בין מבחוץ, אבל בדברים הנעשים בבגדי זהב מבחוץ מה שעשה עשוי'.

כלומר ר' יהודה סבר שהסדר מעכב רק כשיש שני תנאים, שהעבודה נעשית בבגדי לבן ובפנים (מהגמ' בעמוד ב עולה שאף עבודה הנעשית בחוץ שהיא נעשית לצורך פנים היא מעכבת), ואילו ר' נחמיה סבר, שכל שהעבודה בבגדי לבן הינה מעכבת.

ומה תנא דמשנתינו סבר? האם ר' יהודה ור' נחמיה ביקשו לפרשו כל אחד כדאית ליה, או שתנא דמתניתין הוא דיעה שלישית.

הרמב"ן ביומא בדף ע. כתב: 'דאפי' לת"ק דאמר בין בבגדי זהב בין בבגדי לבן כולן מעכבין'. נראה שהבין בדעת המשנה שגם עבודות בזהב מעכבות. וכל הנעשה אחת בשנה מעכב. אך הכס"מ להדיא באר בדעת הרמב"ם, כי ר' יהודה מפרש דעת ת"ק.

הרמב"ם הלכות עבודת יום הכיפורים פ"ה ה"א פסק: 'כל עבודות שעובד בבגדי לבן בפנים בהיכל צריך לעשותן על הסדר שביארנו, ואם הקדים בהן מעשה לחבירו לא עשה כלום'. הרי שפסק כר' יהודה. הכס"מ סבר שפסק כן: 'משום דהוא מאריה דגמ' טפי'. ומהר"י קורקוס באר שבסוגיא משמע כר' יהודה, שהרי הגמ' טורחת לבאר ר' חנינא כר' יהודה.

אך המאירי בדף ס: כתב: 'ואף על פי שבעזרה נעשית מ"מ בבגדי לבן היא'. נראה דס"ל כר' נחמיה, וכל שבבגדי לבן מעכב אף שנעשית בחוץ - בעזרה.

מהו פנים?

רש"י בד"ה 'מבפנים' כתב: 'לפני ולפנים'. וכן מבואר בדבריו בדף לט: בד"ה אליבא: 'בפנים כגון לפני לפנים, בין מבחוץ כגון בהיכל או בעזרה'. כן פשט נימוקו של ר' יהודה בגמ' בריש עמוד ב: 'מקום שמתכפרין בו פעם אחת בשנה'. ואכן הגמ' בדף מ. אמרה מה נחשב עבודת פנים או חוץ: 'דאי אקדים מתנות דפר בהיכל, מקמי מתנות דשעיר בפנים, חוקה כתיב בהו... דאקדים מתנות דפר במזבח, מקמי מתנות דשעיר בהיכל'.

אך הרמב"ם הלכות עבודת יום הכיפורים פ"ה ה"א פסק: 'כל עבודות שעובד בבגדי לבן **בפנים בהיכל** צריך לעשותן על הסדר שביארנו'. הרי שראה בעבודת ההיכל עבודת פנים.

והק' הלח"מ שהרי נכנסים להיכל כמה וכמה פעמים בשנה, ולא אחת בשנה. ויישב הלח"מ שרק בהו"א דרש ר' יהודה טעמו מהנא' אחת בשנה, אך למסקנה לומד משני מיעוטים שלא מעכב בהיכל: 'י"ל דרבינו ז"ל יפרש דנהי כדאמרינן דטעמא דר' יהודה הוי משום הא, ודאי דדברי רבי יהודה לא הוי אלא לפני ולפנים. אבל **כד דחינן במסקנא הך ואמרינן דטעמיה משום דכתיב אחת וכתיב זאת, חד למעוטי בבגדי לבן מבחוץ וחד למעוטי בגדי זהב. א"כ דברי רב יהודה אמורים אפילו בהיכל**'. והכריח כן שאל"כ אזי ההגרלה שהיתה בעזרה לא היה אמור לעכב: 'משום דאל"כ תקשי לך כיון דאם לאו מיעוטי הוה מוקמינן עיכובא דחוקה אכולה פרשה אפי' הגרלה דהוי בעזרה, השתא נוקי מיעוטי בדבר הפחות יותר ונאמר דחד מיעט בגדי לבן בעזרה וחד מיעט בגדי זהב אבל היכל כלפני ולפנים הוי'. וכתב שרק מהעזרה לא נחשב כלפנים: 'ולכך מפרש רבינו ז"ל דלהך טעמא קושטא

דמילתא הכי הוי דלר' יהודה לא מיעט קרא אלא עזרה, אבל היכל כלפני ולפנים הוי'.

סיעתא לכך הביא, שמבואר בגמ' שאף על הנעשה בהיכל אמרו שמעכב הסדר: 'ועוד יש סיוע לזה משום דבגמרא אוקימו מתני' דהקדים דם השעיר לדם הפר יחזור ויזה וכו' במתנות שבהיכל. ואי היכל לר' יהודה כחוץ דמי, למה הוצרך לחזור ולהזות, הא בדיעבד שפיר דמי'.

אולם לבסוף הק' מדברי הגמ' בזבחים בדף מ שאמרו גבי פר דיום הכפורים דנצרכה לרבי יהודה, ס"ד אמינא מדכסדרן לא מעכבי, הזאות נמי לא מעכבי קמ"ל. משמע דר' יהודה היכל כחוץ דמי.

והסיק הלח"מ, שלר' יהודה פנים הינו ההיכל בלבד, כדבאר רש"י, וכי יש לשנות הגירסה: 'לכן אפשר לומר, דגרסינן בדברי רבינו ז"ל כל עבודות שעובד בבגדי לבן **לפנים מן ההיכל** והוי כדברי רש"י ז"ל'.

אך התוס' יו"ט על המשנה העיד שזהו אכן לשון הרמב"ם.

השיח יצחק סבר כי פסק הרמב"ם כת"ק.

הגר"ח כתב שפסק הרמב"ם כר' יהודה, אך חידש שיש בהיכל חלק שהוא כלפנים, לפני הפרוכת, ורק הזאת הדם מעכבת, ולא יתר העשה בהיכל: 'ונראה דדעת הרמב"ם דהיכל גופיה דינו חלוק, והזאות שעל הפרוכת שהוא מן המזבח הפנימי ולפנים דינן כפנים, דחוקה כתיב בהו, וסדרן מעכב אף לר"י, והזאות המזבח עצמו דינן כחוץ דלר"י לא נאמר בהן חוקה ואין סדרן מעכב. ודבר זה נלמד מהסוגיא דיומא דף מ' [ע"א] דאיתא שם ת"ש פר מעכב את השעיר ושעיר אין מעכב את הפר במתנות שבפנים וכו' שעיר אין מעכב את הפר מאי ניהו אילימא דאי אקדים מתנות הפר בהיכל מקמי מתנות דשעיר בפנים חוקה כתיב בהו וכו' לא דאקדים מתנות דפר במזבח מקמי מתנות דשעיר בהיכל ור"י הוא דאמר דברים הנעשין בבגדי לבן בחוץ לא מעכבי...

אכן לפי המבואר בדעת הרמב"ם דהיכל גופיה דינו חלוק, ומתנות שבפרוכת מתחשבים מדברים הנעשין בבגדי לבן בפנים, ומתנות שבמזבח הם בכלל דברים הנעשין בבגדי לבן בחוץ, א"כ מתישבת הסוגיא כפשטה, דמעיקרא דאוקמה דאקדים פר לשעיר במתנות שבהיכל, ר"ל על הפרוכת, שפיר פריך הגמ' חוקה כתיב בהו, כיון דהן בכלל פנים דכתיב בהו חוקה אף לר' יהודה, ועל זה הוא

דמשני לא דאקדים מתנות דפר דמזבח, ובזה שפיר ליתא עיכובא לר"י, כיון דהם בכלל דברים הנעשין בבגדי לבן בחוץ, וביאור דברי הרמב"ם שכתב בפנים בהיכל, ר"ל בהיכל במקום שהוא פנים, דהיינו על הפרוכת, וכמו שכתב בהל' ד' שם הקדים דם השעיר לדם הפר במתנות שבהיכל על הפרוכת יחזור ויזה וכו', והיינו משום דרק מתנות שעל הפרוכת הם בכלל דברים הנעשין בפנים, אבל מתנות שעל המזבח הם בכלל דברים הנעשין בחוץ, ולית בהו עכובא'.

מעכב ופוסל או רק לכתחילה

האם הנאמר 'חוקה' מעכב, הוא גם יוצר פסול בשינוי מכך, או רק דין שיש להקדים, אך אין בכך כדי לפסול את העבודה.

מדברי התוס' מבואר שעבודה שלא נעשית כסידרה הינה פסולה מהנא' 'חוקה'.

אך הריטב"א ביומא בדף מא. בסוד"ה 'סתם ספרא' כתב שאין בעיכוב זה כדי לפסול: 'עוד הקשו בתוספות דבסוגיין ולקמן בפרק הוציאו לו (ס' א') משמע דחוקה עיכובא, ואילו התם (זבחים יט ב') אמרינן מנין לכהן שלא קידש ידים ורגלים ועבד שעבודתו פסולה גמר חוקה חוקה ממחוסר (כפורים) [בגדים] ולמה לי גזירה שוה תיפוק לי דחוקה עיכובא, ותירץ ה"ר יהודה בר יקר ז"ל דנהי דחוקה עיכובא שלא יעלה הקרבן לשם חובה אבל לא הוי משמע דפסול אי לאו דאיכא גזירה שוה'.

איזה עבודה מעכבת

הפסול הוא מחמת העבודה שהתעכבה, או בשל הקדמת עבודה אחרת?

ברור כי העבודה שהקדימה לפני זמנה נדחתה ולא עולה לבעלים או נפסלה, אך העבודה שנעקפה ונדחתה - לא נפסלה כשעשוה אותה לאחר מכן. כפי שעולה מדברי המשנה: 'הקדים דם השעיר לדם הפר, יחזור ויזה מדם השעיר לאחר דם הפר'. כלומר, דם הפר שהוזה כשר אף שנעשה לאחר השעיר. ורק צריך להזות שוב דם שעיר שעקף שלא כדין.

אך האם סיבת הפסול הינה בשל שדילגו ועקפו את העבודה הראשונה שהיתה אמורה להעשות קודם לכן, והעבודה הראשונה פוסלת ולא מאפשרת לעבודה אחרת להקדימה. או שמא העבודה העוקפת שלא במקומה, פוסלת את העבודה זו?

מה יהיה אם יקדים עבודה בזהב לעבודת לבן, הלא בעבודת זהב אין דין קדימה, אך אין להקדים מעבודת הלבן. האם אזלינן בתר עבודת הלבן ואין להקדים עבודה אחרת לה. או שאין מניעה שעבודת זהב תעשה שלא בזמנה.

מצאנו כמה שיטות בראשונים;

א. שיטת רש"י - אזלינן בתר נעקף אם הוא בבגדי לבן בפנים

הגמ' בדף מ. מביאה ברייתא, ששעיר אין מעכב את הפר במתנות בפנים. ובארה הגמ' שאם הקדים את עבודת הפר בהיכל לפני מתנת השעיר בפנים - מעכב, שהרי נאמר חוקה. הרי שעבודת השעיר בק"ק הסדר מעכב, אף שהעוקף, מתנת פר בהיכל אינו פנימי.

בהמשך הגמ' שם שאם הקדים מתנות פר להגרלה - אינו מעכב לר' יהודה, שכן הגרלה נעשית בחוץ. והרי מתנות פר פנימיות. למדנו מכך שהכל תלוי אם הנעקף הינו פנימי או לאו. ואם הוא חיצוני אין מניעה שעקוף ותו עבודת פנים.

ובאר רש"י שם בדף מ. בד"ה 'חוקה כתיבא בהו': 'דהא אפילו ר' יהודה מודה, דאדברים הנעשין בפנים כתיב חוקה, והרי שינה זה בעבודות פנים שהרי הקדים לה את של חוץ שהיא מאוחרת לה'.

וכן רש"י דף ס. בד"ה 'בבגדי לבן מבחוץ': 'כגון הגרלה וידוי ושפיכת שירים, וכל מתנות הפרוכת ומזבח הזהב, אם הקדים להן דבר מאוחר - אין אלו מעכבין עליו לפוסלו, אבל בשחיטה ובחפינה - מודה הוא דצורך פנים כפנים דמי'.

ב. שיטת רבנו חננאל - רק אם עבודה העוקפת והנעקפת הינם פנימיים אז העוקפת נפסלת

רבינו חננאל בדף ס: כתב לגבי דין ר' חנינא שקטורת שחפנה קודם שחיטתו של פר לא עשה כלום, כר' יהודה. כפנים דמי: 'א"ר חנינא קטורת שחפנה קודם שחיטת הפר לא עשה כלום [כמאן] דלא כר' יהודה, דהא שחיטת הפר עבודת חוץ היא ולא מוקים ר"י ואמר כי כתיבה חוקה אלא בדברים הנעשים בבגדי לבן בפנים'. כלומר, אם העוקף הוא של חוץ אינו מעכב. ורק משום שהשחיטה כפנים דמי הינה פוסלת.

ובהמשך בדף סא. מובא: 'עולא ששעיר ששחטו קודם מתן דמו של פר, לא עשה ולא כלום'. ובאר ר' חננאל: 'אמר עולא שחט השעיר קודם מהן דם הפר לא עשה כלום. כמאן דלא כר' יהודה אפי' תימא ר' יהודה צורך פנים הוא'.

הנה שחיטת השעיר הינה עבודת חוץ, ולא היתה פוסלת אף שהוקדמה לעבודת פנים. ורק משום שכעבודת פנים - הינה מעכבת. הרי שמענו שהעוקף הינו חיצוני אינו מעכב אף שהוקדם לפנימי.

כן נראה מתוס' ישנים ותוס' רא"ש בדף מ. ד"ה 'נהי', שהקשו מדוע אם הקדים מתנות הפר בק"ק לפני הגרלה - ההגרלה לא מעכבת? ויישבו, שאין פסול בשינוי הסדר אא"כ שתי ההעבודות העוקף והנעקף הן פנימיות.

התוס' ישנים סבר שאם מפסיקים בין שתי עבודות פנימיות בעבודת חוץ, הוא גם מעכב. שמענו, שכל דיני עבדות פנימיות צריכות את סדרן המדוייק: 'כיון שמאחר סדר פנים ומפסיק בו מעכב דכתיב ביה חוקה'.

ג. שיטת הריטב"א - כל שהעוקף או נעקף פנימיים הינם מעכבים

כן מבואר **בדבריו** בדף מ. בד"ה אילמא, ובדף ס. בד"ה 'אבל'.

ד. שיטת הרמב"ם - אם העוקף פנימי הינו פסול

הרמב"ם הלכות עבודת יום הכיפורים פרק ה הלכה ב כתב: "קטרת שחפנה קודם שחיטת הפר לא עשה כלום, אף על פי שהחפינה בעזרה צורך פנים בעבודת פנים היא, וכן שעיר ששחטו קודם מתן דמו של פר לא עשה כלום, אף על פי שהשחיטה בעזרה הרי דמו נכנס לפנים'. הרי שדרש הרמב"ם שהעוקף יהא פנימי או לצורך פנים.

ומה שהגמ' אומרת שהקדים מתנות פר בהיכל למתנות שעיר בפנים - זהו משום שלרמב"ם נחשב היכל כפנים.